

ПАМ'ЯТІ ІСТОРИКА, ДОСЛІДНИЦІ ГОЛОДОМОРІВ

20 червня 2015 р. пішла з життя **Олександра Михайлівна Веселова** – дослідник голодоморів, історії національно-визвольного руху 1940–1950-х рр., член Асоціації дослідників голодоморів в Україні (далі – АДГУ), знаний і шанований учений, світла й приваблива людина. Її колеги по Інституту історії України, де вона працювала багато літ, та АДГУ відгукнулися на цю болючу втрату некрологами*.

Хотілося б поділитися особистими спогадами про цю непересічну особистість. Наше знайомство відбулося у далекому 1991 р. на V Всеукраїнській науковій конференції з історичного краєзнавства, що проходила у жовтні у місті Кам'янець-Подільський. Запамятався нестерпний холод у номерах готелю... й напрочуд тепла, творча обстановка на пленарних та секційних засіданнях конференції. Спілкування з Олександрою Михайлівною та її колегою і моїм науковим керівником Оленою Іллівною Луговою, як я потім зрозуміла, стало суттєвим бонусом участі в роботі конференції, бо ці розмови вплинули на вибір подальшої теми дослідження, зрештою, ввели в коло людей, котрі приступили до реформування радянської історіографії.

Олександра Веселова не була кабінетним істориком. Її покликанням стало об'єднання людей довкола важливої наукової, але насамперед громадської проблеми, що постала перед українським суспільством на зламі 80–90-х рр. XX ст.: з'ясування правди про три голоди, що менше ніж за 30 років прокотилися українськими землями, звівши в могилу мільйони людей. Архіви відкривали свої фонди вкрай повільно. Між тим, ще були живі безпосередні очевидці геноциду, названого Голодомором... Вони могли стати джерелом правдивої інформації про злочин комуністичного режиму. О. Веселова була серед тих, хто організував збір свідчень про Великий голод 1932–1933 рр. У неї було чимало знайомих/друзів/однодумців практично в усіх регіонах України. Якщо людина виявлялася гідною її уваги, то вже ніколи не зникала з поля зору, й для неї завжди знаходилося добре слово підтримки і конкретна допомога. Пригадується, як проходили з'їзди дослідників голодоморів: довкола Олександри Михайлівни завжди збиралися делегати. Зазвичай, це були мешканці сіл та містечок, пенсіонери або люди старшого віку, які спромоглися подолати стрес, спричинений докорінною зміною ідеології, і обрали своєю метою збирання свідчень про те, що відбувалося у їхньому селі чи райцентрі. Само собою, все робилося без будь-якої матеріальної вигоди, тільки заради того, щоб знали правду. Я думаю, що молоде покоління істориків ще скаже своє слово про цих піонерів усної історії та організаторів цієї справи в масштабах України. Мабуть, можна стверджувати, що це був потужний громадський рух, що в 90-х рр. охопив значну кількість людей і, зрештою, привів до прориву у дослідженні історії голодоморів, з'ясуванні причин, виявленні винуватців, висвітленні наслідків.

Олександрі Михайлівні і в цій справі належить першість. Вона стала літописцем АДГУ, підготувавши до друку книгу: «З історії створення і діяльності Асоціації дослідників голодоморів в Україні (АДГУ)», яка вийшла у Києві в 2007 р., щоправда, накладом аж в 300 примірників. Автор на численних прикладах показала, в яких тяжких умовах проходила робота Асоціації. Вона мала значний вплив і на сучасність, бо члени Асоціації намагалися своєю копіткою, повсякденною роботою навчити людей не боятися і, як писали в одному із перших звернень із закликком до очевидців голоду – «не мовчати». Думається, що цей імператив можна адресувати всім, бо те

* Марочко В. І. Веселова Олександра Михайлівна: In memoriam / В. І. Марочко // Укр. іст. журн. – 2015. – № 3. – С. 235–236; Веселова Олександра Михайлівна: In memoriam // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки: Міжвідомч. зб. наук. праць. – К.: Інститут історії України НАН України, 2015. – Вип. 23. – С. 346–348.

кляте, успадковане від тоталітарного режиму мовчання/невтручання/непомічання стало суттєвою перешкодою на шляху до реалізації української державності.

Знаю, що однією з давніх мрій Олександри Михайлівни, про що вона згадувала й під час однієї з останніх наших телефонних розмов, було видання величезного масиву свідчень про голод 1946–1947 рр., які свого часу збиралися по всій Україні. Давно закінчили університет наші студенти, які розпитували у своїх бабусь та дідусів, що тоді робилося на Чернігівщині, а збірка ніяк не побачить світу: немає коштів. Наступного року в Україні, сподіваємося, буде вшанована пам'ять жертв останнього радянського голоду. В 70-річчя повоєнної «голодовки» було б дуже доречно видати цю книгу, кожний рядок якої Олександра Веселова пропустила крізь своє серце. Поява такого видання стала б найкращим пам'ятником цій прекрасній людині, патріоту, науковцю, організатору.

Тамара ДЕМЧЕНКО

